

Управління культури, національностей та релігій
Миколаївської облдержадміністрації
Миколаївська обласна бібліотека для дітей ім. В. О. Лягіна

**«Патріотичне виховання дітей
в сучасних умовах»**

*(Інформаційні матеріали з досвіду роботи бібліотек, що
обслуговують дітей Миколаївської області)*

**Миколаїв
2016**

ББК 78.38:74.200.50

П 18

Матеріал підготувала: З. М. Рушак

Літературний редактор: О. К. Карпенко, Л. І. Давидюк

Відповідальна за випуск: Т. А. Жайворонок

Патріотичне виховання дітей в сучасних умовах: інформаційні матеріали з досвіду роботи бібліотек, що обслуговують дітей Миколаївської області / Миколаївська обласна бібліотека для дітей ім. В. О. Лягіна; уклад. З. М. Рушак. – Миколаїв, 2016. – 26 с.

Практичні аспекти діяльності бібліотек для дітей Миколаївської області з питань національно-патріотичного виховання.

**Національно-патріотичне виховання.
Нормативні документи з питань
національно-патріотичного виховання**

Закони України

Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті: Закон України від 9 квітня 2015 року № 314–VIII / Україна. Президент // Голос України. – 2015. – 20 трав. – С. 15; Уряд. кур'єр. – 2015. – 27 трав. – С. 13. - Текст закону доступний в Інтернеті: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/314-19> (дата звернення: 10.05.16).

Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років: Закон України від 9 квітня 2015 року № 315–VIII / Україна. Президент // Голос України. - 2015. - №87. - С. 15; Урядовий кур'єр. - 2015. - №93. - С. 13. - Текст закону доступний в Інтернеті: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/315-19> (дата звернення: 10.05.16).

Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років: Закон України від 9 квітня 2015 року №316–VIII / Україна. Президент // Урядовий кур'єр. - 2015. - №97. - С. 7-8; Голос України. - 2015. - №87. - С. 16-17. - Текст закону доступний в Інтернеті: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/316-19> (дата звернення: 10.05.16).

Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 9 квітня 2015 року № 317–VIII / Україна. Президент // Голос України. - 2015. - №87. - С. 17-19; Урядовий кур'єр. - 2015. - №90. - С. 8-9. - Текст закону доступний в Інтернеті: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/317-19> (дата звернення: 10.05.16).

Укази Президента України

Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки: указ від 13 жовтня 2015 року №580/2015 / Україна. Президент // Урядовий кур'єр. - 2015. - №193(17 жовт.). - С. 10. - Текст указу доступний в Інтернеті: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580/2015> (дата звернення: 10.05.16).

Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді: указ від 12 червня 2015 року №334/2015 / Україна. Президент // Урядовий кур'єр. - 2015. - №106. - С. 7. - Текст

указу доступний в Інтернеті:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/334/2015> (дата звернення:
10.05.16).

Про День Гідності та Свободи: указ від 13 листопада 2014 року № 872/2014 / Україна. Президент // Урядовий кур'єр. - 2014. - №213. - С. 4. - Текст указу доступний в Інтернеті:
<http://www.president.gov.ua/documents/6332015-19551> (дата звернення:
11.05.16).

Про День Соборності України: указ від 13 листопада 2014 року №871/2014 / Україна. Президент // Урядовий кур'єр. - 2014. - №213. - С. 4. - Текст указу доступний в Інтернеті:
<http://www.president.gov.ua/documents/8712014-18000> (дата звернення:
11.05.16).

Про День захисника України: указ від 14 жовтня 2014 року №806/014 / Україна. Президент // Урядовий кур'єр. - 2014. - №191. - С. 4. - Текст указу доступний в Інтернеті:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/806/2014> (дата звернення:
11.05.16).

Накази Міністерства освіти і науки України

Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ від 16.06.2015 р. №641 / Міністерство освіти і науки України // Сучасна школа України. - 2015. - № 7. - С. 4; Українська мова та література. - 2015. - №13/14. - С. 12-16; Світова література. - 2015. - №11/12. - С. 12-16. - Текст наказу доступний в Інтернеті:
http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (дата звернення: 11.05.16).

Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді: наказ від 27.10.2014 / Міністерство освіти і науки України // Управління освітою. - 2014. - №22. - С. 21-23. - Текст наказу доступний в Інтернеті: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/43521/ (дата звернення: 11.05.16).

Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру "Сокіл" ("Джура"): наказ від 13.06.2012 р. №687 / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту. Україна // Офіційний вісник України. - 2012. - №52. - С. 121-125. -

Текст наказу доступний в Інтернеті:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1094-12> (дата звернення:
11.05.16).

Концепція загальнодержавної Програми військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України /
О. Остапенко, М. Зубалій // Початкова школа. - 2015. - №9. - С. 18-20.
- Текст концепції доступний в Інтернеті:
<http://zakon.pedrada.com.ua/regulations/1521/8456/8457/468972/> (дата
звернення: 12.05.16).

Національно-патріотичне виховання: вимоги часу

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення геополітичного та економічного розвитку не тільки нашої країни, а й сусідніх держав, та, можливо, всього світу. У сучасних, підчас нелегких ситуаціях, викликах та загрозах і водночас великих перспективах розвитку, кардинальних змінах у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу (поряд з убезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство) є визначення нової стратегії виховання як багатокomпонентної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави.

Характерними ознаками патріотизму є розуміння і сприйняття української ідеї, сприяння розбудові державної незалежності України, готовність до захисту своєї Батьківщини, пошана до історичної пам'яті, любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій українського народу, дотримання Конституції України, шанобливе ставлення до державних національних символів, турбота про національні багатства, рідну природу, збереження та зміцнення власного здоров'я.

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними є патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що формується на ідеях гуманізму,

соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. Важливо підкреслити, що Україна має давню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньо-виховної сфери.

Значущу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України.

Національно-патріотичне виховання повинно прищеплювати ідеї споглядання світу не лише очима власної культури.

На сучасному етапі розвитку України виникає нагальна необхідність здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- повага до прав людини;
- верховенство права;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- рівність усіх перед законом;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Велика роль у процесі формування патріотизму у дітей різного віку належить саме бібліотекам. Дитяча бібліотека може виступати в ролі центру інформаційно-соціальної допомоги дітям та їхнім батькам, співпрацювати з іншими бібліотеками, закладами освіти, культури, спілками письменників, з засобами масової інформації, дитячими, громадськими організаціями тощо.

Важливе місце у системі патріотичного виховання молоді займає виховання пошани до державної символіки, Конституції України, знання законів нашої держави.

Патріотичне виховання має проходити через весь комплекс заходів, направлених на національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни.

Під час організації заходів варто з усієї наявної в бібліотеці літератури вибрати найкращу і спрямувати на неї увагу дітей, враховуючи їх вікові особливості та індивідуальні запити.

У зв'язку з вищевказаним, пропонуємо до вашої уваги методичне видання з досвіду роботи дитячих бібліотек Миколаївської області щодо національно-патріотичного виховання юних читачів.

Методичне видання складається з 4 розділів, наприкінці його наведений список літератури та електронних ресурсів, з якими можна ознайомитись для використання в роботі у даному напрямку.

Національно-патріотичне виховання в дитячих бібліотеках Миколаївської області: форми та методи роботи

Національно-патріотичне виховання - один із найважливіших напрямів роботи з юними читачами дитячих бібліотек Миколаївської області.

Досить важливою формою виховання юних патріотів у бібліотеках області є *книжкові виставки, огляди та перегляди літератури*, що мають на меті ознайомлення читачів з літературою на дану тематику. До Дня незалежності юним читачам були запропоновані для перегляду книжкова виставка «Від минувшини до майбуття» (Баштанська РДБ); постійно діюча виставка «Миколаївщина: давня і славетна» (Доманівська РДБ); виставка-натхнення «Свято сонця і блакитного неба» (Березнегуватська РДБ); книжковий вернісаж «Синій, як небо, як день золотий, з неба і сонця наш прапор ясний» (Жовтнева РДБ); книжкові виставки «Наша слава – українська держава», «Земля моїх батьків», «Мій край, оспіваний вітрами», «Україна кольору сонця» (Березнегуватська РДБ); «Моя країна – Україна», «Україна – Європейська держава» (Казанківська РДБ), «Ти – моя Україна!», «Україна – наш сонячний дім» (Кривоозерська РДБ), «Чи на світі є країна, що миліша за наш край» (Миколаївська РДБ); «І птаха спів, і шепіт гаю – я мови кращої не знаю» (Доброкриничанська с/б-ф), «Мово моя українська, мово моя материнська» (Вільнозапорізька с/б-ф Новобузької ЦБС), «Історія

козацтва нашої України» (Чаусівська б/ф Первомайської ЦБС), «Мови чисте джерело» (Снігурівська РДБ); виставки-експозиції «Україна є, Україна буде», «Хай світлим буде твій день, Україно!», «Пам'ятати заради майбутнього», «Безсмертна пам'ять» (Єланецька РДБ). До Дня Соборності України оформлені виставки «Соборність душ єднає Україну» (дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська»). З нагоди Дня Конституції - виставка «Конституція – гарант незалежності» (дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська»); книжкова виставка народознавчого характеру «Україна моя барвінкова» (дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська»); перегляд літератури «Конституція – основа моєї держави» (Баштанська РДБ); перегляди літератури про суверенну і незалежну державу Україну, про єдність усього українського народу під єдиним українським прапором «Соборна Україна одна на всіх як оберіг», «І обнялися береги одного, вічного народу!» (Доманівська РДБ); тематичний перегляд літератури «Конституція України – оберіг нашої державності» (Снігурівська РДБ).

Під час проведення патріотичних годин, присвячених дню виведення військ з Афганістану, юні читачі мали змогу переглянути літературу на тему війни в Афганістані на експрес-виставці «Афганістан... Ще раз про війну» (Баштанська РДБ), книжковій виставці «Проїшли роки, війну ту не забути...» (Братська РДБ), протягом години пам'яті «Відлуння Афгану» юним читачам був представлений перегляд літератури «Афганістан болить в моїй душі» (Снігурівська РДБ).

На честь річниці Перемоги у Другій світовій війні читачі знайомилися із книжковими виставками «Рокам ніколи пам'яті не стерти», «Читати значить пам'ятати», «Перемога і пам'ять – запорука єднання» (Вознесенська РДБ), «9 ТРАВНЯ. 1939-1945. Ніколи знову», «Збережемо пам'ять про подвиг» (Казанківська РДБ), «Схилимось перед мужністю» (Кривоозерська РДБ), «Честь і слава переможцям» (Миколаївська РДБ), «Дороги війни – дороги Перемоги» (Жовтнева РДБ); виставками-подорожами в історію «Шляхами болю й перемоги» (Новодмитрівська с/б-ф Новобузької ЦБС); переглядами літератури «В годину сувору і грізну дорослими стали вони» (Доманівська РДБ); постійно діючими виставками «Над пам'яттю роки не владні» (Доманівська РДБ).

До дня скорботи і вшанування жертв війни в Україні в Доманівській РДБ проводився перегляд літератури з коментованим читанням для учнів 5-6 кл. «Віршований рядок про війну» та

оформлена книжкова виставка-пам'ять для учнів 7-9 кл. «Ще спала затуманена земля, а небо вже здригалося у злобі». У Новодмитрівській с/б-ф Новобузької ЦБС оформлено книжковий перегляд «Уклонімося тим, хто поліг у бою, хто прикрив рідну землю собою!».

До Дня визволення України від німецьких загарбників під час проведення години мужності Новоодеська РДБ пропонувала своїм юним відвідувачам ознайомитись з книжковою виставкою «Шляхами подвигу і слави», а до Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав у читальній залі РДБ діяла книжкова виставка «На їхню долю випала війна».

Книжкові видання, представлені на виставках, дали змогу читачам більше дізнатися про історію свого народу, традиції, символи, збагнути роль рідної мови в утвердженні української державності, вшанувати захисників нашої країни.

Успішною формою виховання особистості громадянина України є проведення бібліографічних *оглядів*.

У Березнегуватській РДБ читачі ознайомились із героїко-патріотичною виставкою та оглядом «Ми – козацького роду».

Огляд літератури «Безсмертя козацької звитяги» підготувала Новосвітлівська б/ф Веселинівської ЦБС.

Бібліотекарі Новоодеської РДБ провели під час уроку державності «Соборність України – єдність нації» огляд літератури «Україна – соборна держава», під час проведення конкурсу на краще читання віршів Т. Г. Шевченка – огляд «Кобзар у моєму домі», а в актовій залі ЗОШ провели огляд літератури «Відлуння Афганських гір». До Дня захисника України та Дня українського козацтва в читальній залі Новоодеської РДБ було проведено огляди літератури "Герої нашого часу" та "Золоті ключі Покрови", в Лисогірській бібліотеці №1 Первомайської ЦБС відбувся огляд літератури «Фронтowymi дорогами України» тощо.

До уваги читачів Снігурівської РДБ був підготовлений тематичний огляд літератури "Конституція України - оберіг нашої державності". Діти завдяки запропонованій на виставці літературі розширили свої знання про Конституцію як основний Закон України, дізналися про Пилипа Орлика та першу Конституцію України, символіку України.

Культурно-просвітницькі заходи бібліотек для дітей Миколаївської області

Бібліотеки Миколаївської області активно проводили різнопланові масові заходи до державних свят України. Проводилися цикли бесід, уроки, години інформації, українознавства, державності та історії, літературні свята, тематичні години, слайд-шоу та інші заходи.

У дитячій бібліотеці КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська» проводилися такі заходи: експрес - інформація «Україна навіки соборна»; до дня Конституції України - правова абетка «Великі права маленької дитини». До Дня незалежності України проведено урок державності «Моя Україна – вільна держава, з нею пов'язана доля моя», показано слайд - презентацію «Україна – свята моя земля», конкурс малюнків «Яскраві кольори майбутнього» і слайд-шоу «Незалежній Україні слава нині і повік». До Дня Державного Прапора України проведено годину цікавих повідомлень «Історія державних символів» та інформаційно-пізнавальну годину «Жовто-голубий наш стяг».

Бібліотеками Арбузинської ЦБС були проведені такі заходи: тематичний вечір до Дня Соборності та Свободи України «Соборність України під прапором волі» (РДБ, Іванівська, Садівська, Агрономійська, Новоселівська б/ф).

Година державності «Український прапор – український дух» проведена у Добренській с/б-ф Баштанської ЦБС.

У Братській РДБ проведено інформаційну годину «Конституція – основний закон», історичну годину «Ми є українці» (до річниці прийняття Декларації про державний суверенітет України).

На уроці юного патріота «Україна понад усе», який проводила Градовська б/ф Веселинівської ЦБС, були присутні учні 1-9 класів місцевої школи. Залу було прикрашено символами України: прапором, калиною, вишитими рушниками. Після виконання гімну України бібліотекар провела короткий екскурс в історію країни. Інсценізація різних історичних подій супроводжувалася розповідями очевидців і учасників: ветерана Другої світової війни, учасника АТО. Діти дали клятву на вірність Україні, а дівчатка-янголятка прочитали молитву за Батьківщину.

До Дня незалежності та до Дня Державного Прапора працівники Врадіївської РДБ провели літературну годину «Барвіста країна – моя Україна». У Врадіївській б/ф №2 відбулася інформаційна година «Є багато країн на землі, а найкраща завжди Батьківщина». Бібліотеки ЦБС підготували низку заходів до Дня Конституції України: тематичний урок «Конституція – основа державності» (Гуляницька

с/б-ф), урок громадянськості «Стабільність Конституції – стабільність держави» (Федорівська б/ф), літературний ранок «Із слова починається людина, із мови починається наш рід» (РДБ).

До Дня Соборності в бібліотеках Врадіївської ЦБС були проведені заходи, приурочені до боротьби українського народу за соборність своїх земель – одній із важливих сторінок нашого минулого. До цієї дати районною бібліотекою для дітей був проведений урок історії «Україна - соборна незалежна держава» для учнів 9 класу ЗОШ №1. Під час заходу діти з цікавістю дізнавалися про історичні витоки цього державного свята, ознайомилися з важливими фактами з історії України, переглянувши документальний фільм «Акт Злуки». Доброжанівською с/б-ф проведено історичну годину «Соборність і злагода – умови процвітання України»; Адамівською с/б-ф - тематичний вечір «Соборна мати Україна - одна для всіх як оберіг»; Сирівською с/б-ф - тематичний вечір «Соборність України: соборність наших душ». До Дня Конституції України проведені: тематичний урок «Конституція – основа державності» (Гуляницька с/б-ф); урок громадянськості «Стабільність Конституції – стабільність держави» (Федорівська с/б-ф Врадіївської ЦБС); вікторина «З дитинства знай свої права» (ЦДБ).

До Дня незалежності України в Єланецькій РДБ проводились: година спілкування «Всім серцем любіть Україну», літературно-музична мандрівка «Нині свято нашого народу!», година національної свідомості «Моя земля – це Незалежна Україна».

У бібліотеках Казанківської ЦБС проводилися заходи з питань розбудови державності: слайд-презентація до Дня Соборності України «Це моя країна – рідна Україна», бесіди-роздуми «Україна і сьогодні», «В нашій серці Україна», «Яким ти бачиш майбутнє України», слайд-екскурсія до Дня Соборності України «Ти будеш жити, Україно!», день інформації «Від роду до народу слався, Україно» (РДБ), історична експедиція-дослідження «Держави символи великі» (Михайлівська б/ф).

Година державності «Соборна – означає єдина» та урок патріотизму «Ми – нація єдина, твої ми діти, Україно!» відбулися в Снігурівській РДБ.

До Дня української писемності та мови у бібліотеках області проводилися такі заходи: свято мови «Є мова – буде й Україна» (РДБ, Іванівська, Костянтинівська б/ф Арбузинської ЦБС); мандрівка в країну писемності «Від дня народження преподобного Нестора

Літописця», огляд виставки літератури про рідну мову «Рідна мова моя - мов джерельна вода», презентація творчих доробків сучасних українських дитячих письменників «Вони творять для вас, діти!», година мовознавства «Буду я навчатись мови золотої...» (Березнегуватська РДБ).

Щорічно на День української писемності та мови в читальній залі Врадіївської районної бібліотеки, 9 листопада, проводяться різноманітні заходи. На літературний ранок «Із слова починається людина, із мови починається наш рід» до бібліотеки завітали учасники гуртка «Юні мовознавці». Школярі підготували цікаву програму: читали вірші про рідну мову, співали пісні даної тематики. Завершився ранок брейн-рингом «Кращий знавець української мови». У відділі обслуговування дітей дошкільного та молодшого шкільного віку пройшла літературна година «Дзвенить струмочком рідна мова». Діти із захопленням взяли участь в інтернет-мандрівці мальовничими куточками рідної Вітчизни, місцями, де жили й творили видатні українські письменники. Юні аматори з Будинку дитячої творчості розповіли цікаву «Легенду про мову». Захід доповнила відео-презентація «День української писемності та мови».

Учні 3 кл. Врадіївської ЗОШ №1 взяли участь у літературній годині «Дзвенить струмочком рідна мова», мовознавчій вікторині «Мовні загадки – жарти».

У бібліотеках Казанківської ЦБС відбулися години спілкування «Рідна мова чиста, як роса» та «Там, де звучить рідна мова, живе український народ».

У зв'язку з останніми подіями в історії нашої країни, одне з провідних місць в масових заходах патріотичного характеру займали ті, що присвячені Революції Гідності та подіям Майдану, вшануванню Героїв Небесної Сотні.

У Баштанській РДБ проведено відеопосвяту «Увіковічені у пам'яті назавжди», приурочену до річниці подій на Майдані та вшануванню пам'яті Героїв Небесної Сотні.

Година пам'яті «Герої не вмирають!», присвячена Небесній Сотні, а також флеш-довідка до Дня гідності та свободи «Україна – територія гідності та свободи» відбулися в Снігурівській РДБ.

До річниці війни в Афганістані, до Дня Збройних сил України, з нагоди вшанування ветеранів Другої світової війни, учасників АТО бібліотеками області проведений цикл заходів: патріотична година

«Час і досі не загоїв рану – цей одвічний біль Афганістану», година-спогад «Якщо на землі є пекло...», година мужності «Хоробрі серця» (до Дня Збройних сил України), година патріотизму «Йшли на битву партизани» (Баштанська РДБ); тематичний вечір «Війна пройшла по їхніх долях» (Воскресенська б/ф), урочиста зустріч з демобілізованими воїнами АТО «Герої серед нас» (Новомиколаївська б/ф), зустріч учнів 5 – 6 класів місцевої школи з учасником АТО «Герої сьогодення» (Кудрявцівська с/б-ф Веселинівської ЦБС). У Бармашівській б/ф Жовтневої ЦБС відбулась респект-зустріч читачів-дітей з воїнами АТО. Працівники бібліотеки створили та запропонували відвідувачам прем'єру свого фільму «Як народжуються герої», який був створений на основі зібраних бібліотекарями матеріалів.

Також можна відзначити заходи Казанківської ЦБС: інтернет-мандрівка «Крізь полум'я Афганістану», слайд-презентація про учасників бойових дій в зоні АТО «Живуть герої серед нас», година історичної пам'яті «Пам'ятаємо героїв-визволителів рідного селища», історико-патріотична зустріч з воїнами АТО «Єдина й мирна Україна – іншого шляху у нас нема» (РДБ), бесіда-обговорення «В своїм домі своя правда, і сила, і воля» (Олександрівська б/ф).

Працівниками Кривоозерської РДБ було підготовлено та проведено годину пам'яті «Хай світ з війною не буде знайомий». Заходи, присвячені Дню Перемоги, відбулися у всіх бібліотеках-філіях, це і години пам'яті, й уроки мужності, і зустрічі з ветеранами.

Грушівська б/ф Первомайської ЦБС провела разом зі школою урок-зустріч «Герої АТО – наші земляки».

У Снігурівській РДБ проведено годину пам'яті «Відлуння Афгану», вахту пам'яті «Бузок травневий будить пам'ять», «Перемога одна на всіх» (до 70-річчя Дня Перемоги).

До Дня українського козацтва та Дня захисника України популярними були: літературний журнал «Український дух козацтва» (РДБ), година історії «Козацькі вожді України» (Зеленівська б/ф Веселинівської ЦБС), історичне дос'є «Долі козацькі – шляхи незабутні» в Єланецькій РДБ. Кам'янобалківська б/ф Первомайської ЦБС провела бібліомікс «Козацька слава, стрілецька звитяга, повстанська мужність».

Лисогірська дитяча бібліотека Первомайської ЦБС запросила учнів школи на історичну подорож у часі «Мужність і відвага крізь

віки!», з якої користувачі дізналися, як українська армія зароджувалася з часів козацтва.

У Снігурівській РДБ відбулася година спілкування «Козацькому роду нема переводу» (присвячена Дню українського козацтва та Дню захисника Вітчизни).

Серед заходів народознавчого характеру, тих, що сприяють залученню дітей до національної культури, вивченню традицій рідного народу, знайомлять читачів-дітей з обрядами та звичаями, побутом українського народу, в бібліотеках області проводились: народознавче свято «Писанка – це дивосвіт, цю красу шанує світ», година народознавства «Народні звичаї та обряди», бібліоекскурс «Ми роду козацького діти», літературна гра-вікторина «Зимова казка, приходь до нас, будь ласка», народознавча година «Прийшов Спас - йде вже літечко від нас». (Казанківська РДБ).

Тарасівська б/ф Первомайської ЦБС провела оригінальний захід - хронограф «Українська кухня – з давнини до сучасності», перша частина якого проходила в бібліотеці, а потім юні читачі-гурмани разом з бібліотекарями вирушили на природу готувати українські похідні страви.

У Баратівській б/ф Снігурівської ЦБС відбулося народознавче свято «Чарівна краса вишиванки».

Серед заходів, присвячених темі Голодомору можна відзначити такі заходи. Година-реквієм «Трагедія українського народу», присвячена жертвам Голодомору 1932-1933 рр., відбулася в Кривоозерській районній бібліотеці для дітей. Присутні вшанували хвилиною мовчання пам'ять тих, хто за шматок хліба не доносив на брата, не відривав останній краєць від голодних дитячих ротів, не торгував святиною. Було запалено свічку пам'яті. 28 листопада біля пам'ятного знака жертвам Голодомору 1932-1933 рр. в районному центрі відбувся мітинг, потім поминальна панахида за померлими та покладання квітів.

У Снігурівській РДБ відбулася година-реквієм «Голгофа голодної смерті», присвячена жертвам Голодомору 1932-33 рр.

Програми, акції та конкурси з національно-патріотичного виховання у дитячих бібліотеках області

Ефективними формами роботи щодо популяризації літератури національно-патріотичного спрямування є залучення читачів до участі в акціях та конкурсах.

Останнім часом в бібліотеках широкого поширення набула така активна форма роботи з читачами, як *акція*. Досить успішною вона є під час проведення заходів з національно-патріотичного виховання.

Бібліотеки області проводили різноманітні акції з популяризації серед дітей літератури національно-патріотичного напрямку, залучали їх до благодійних акцій, присвячених учасникам АТО, ветеранам Другої світової війни та Афганістану.

Багато акцій проводилось із метою вшанування воїнів АТО.

Акцію «Подаруй оберіг воїну» з радістю підтримали учні-читачі Іванівської б/ф Арбузинської ЦБС. Своїми вправними руками діти виготовили янголяток, сподіваючись, що вони стануть оберегами для воїнів – захисників. А ще діти написали листи – побажання захисникам. Подібну акцію провела Березнегуватська РДБ. У рамках бібліотечної **акції** «Смаколики - воїнам АТО» бібліотекарі співпрацювали з волонтерами та передавали воїнам АТО солодощі та продукти харчування від бібліотечних працівників.

Працівники Братської РДБ разом з учнями шкіл та представниками громади взяли активну участь в **акції** «Сплетемо сітку захиснику – допоможемо бійцям АТО» і передали маскувальну сітку волонтерам. Також бібліотекарі підтримали Всеукраїнську **акцію** «Бібліотека українського воїна», разом з дітьми збирали книги для воїнів АТО, які разом з волонтерськими посилками було передано воїнам АТО.

Крім цього, бібліотекарі Братської РДБ долучились до святково-патріотичної програми, присвяченої Дню Конституції та Дню молоді, організувавши виставку-продаж виробів майстрів народно-прикладного мистецтва, патріотичні браслети, вироби з солоного тіста та кулінарні вироби. Напередодні заходу працівники бібліотеки через оголошення та індивідуально запрошували дітей разом з батьками прийти на свято та підтримати благодійну **акцію**, кошти від якої були направлені на підтримку воїнів АТО. Діти із задоволенням підтримали акцію. Старші допомагали у зборі коштів до скриньки, менші разом з батьками розбирали патріотичні сувеніри, які яскравіли синьо-жовтими кольорами. Завдяки такій активній підтримці було зібрано більше двох тисяч гривень та передано до волонтерського центру «Голос волонтера».

Акцію «Україна – це я», яку бібліотекарі Братської РДБ ініціювали напередодні свята - Дня незалежності, активно підтримали читачі. Юні братчани разом з бібліотекарями виготовляли вироби, які були представлені на продаж на «Благодійному кварталі» «містечка Незалежності» на галявині парку Живковича під час Дня Державного Прапора та незалежності України. Кошти, отримані під час акції, були передані волонтерам для придбання необхідних речей воїнам АТО.

Протягом року Кривоозерська РДБ проводила **акції** «Подаруй книгу бійцю АТО» та «Напиши листа бійцю АТО».

Бібліотекарі Новобузької РДБ разом з учнями Новобузької ЗОШ та класним керівником започаткували та втілили в життя добродійну **акцію** «Діти Новобужжя - бійцям АТО». Бібліотеки Новобузької ЦБС взяли участь в **акції** «Бібліотека українського воїна», ініційовану Міністерством культури України для підтримки бойового духу та патріотичного виховання українських військовослужбовців.

Для вшанування ветеранів Другої світової війни та війни в Афганістані бібліотеки області проводили низку акцій, серед яких: благодійні **акції** пошани «Милосердю двері відчини», «Ветерани живуть поруч», які протягом року за допомогою юних користувачів-волонтерів проводила Плющівська бібліотека Баштанської ЦБС. Під час літературної **акції** «Читаємо книги про війну» юні відвідувачі не тільки знайомились із книгами воєнної тематики, а й писали відгуки на них, малювали малюнки за їх сюжетами (з початку року ця акція розпочалася в усіх бібліотеках Березнегуватської ЦБС). Літературно-патріотична **акція** «Війна в долі моєї родини», під час якої збирались сімейні реліквії родин юних користувачів у Баштанській РДБ. Воскресенською б/ф Жовтневої ЦБС була проведена **акція** «Пам'ятай, Україну захищають герої», в рамках якої бібліотекарі провели діалог поколінь «Війна пройшла по їхніх долях»; до 70-річчя Перемоги відбулася **акція** «Бібліобузок» з висаджування кущів бузка біля бібліотеки (Снігурівська РДБ).

Серед акцій, спрямованих на залучення юних читачів до вивчення рідної мови, традицій рідного народу, народознавства, шанобливого ставлення до історії та державних символів України, слід відмітити нижченаведені.

У травні в рамках регіональної **акції** на бібліотечні сутінки «Український колорит» у Братській РДБ зібралася велика українська родина читачів, щоб приєднатися до Всеукраїнської **акції** «День української вишиванки». До уваги відвідувачів була представлена виставка «Повертаючись до народних джерел», на якій

презентувалися роботи майстринь вишивання, ляльки-мотанки та гончарні вироби.

Протягом року проводилася **акція** «Україна – моя країна!» (Кривоозерська РДБ).

На день Слов'янської писемності і мови в Миколаївській РДБ пройшла вулична **акція** «Рідне слово серце гріє». Учасники клубу «Паросток» пропонували усім бажаючим розповісти та послухати вірші українських поетів сучасності та класиків. 2015 року відбулась вулична **акція-блискавка** «Прочитаймо Конституцію віршами» за книгою миколаївського автора В. О. Дяченка «Переказав я Конституцію віршами». Читачам Миколаївської РДБ та мешканцям мікрорайону пропонувалось зупинитись біля виставки «Конституція – Основний Закон нашої держави» на вуличному майданчику біля бібліотеки, прочитати уголос рядки віршів та знайти відповідну статтю в Основному Законі України.

Бібліотеки області також успішно проводили різноманітні заходи в рамках програм з національно-патріотичного та громадянсько-патріотичного спрямування.

У рамках бібліотечної **програми** «Я українець і цим горжусь» у Братській РДБ пройшла низка заходів, спрямованих на громадянське, історико-патріотичне, героїко-патріотичне виховання, формування національних цінностей юних читачів. Серед них: до Дня Соборності України проведений історичний екскурс «Одвічна мрія українського народу», до дня вшанування подвигу учасників Революції Гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні – патріотична інформина «Революція гідності: як це було», також відбулася презентація героїко-патріотичного видання «Герої АТО» (підготовленого методистом РДБ), в якому зібрано матеріали про земляків, що зі зброєю в руках відстоюють право на незалежність, свободу та мир.

Бібліотеки Кривоозерського району працювали в межах **Програми** «Державність України», під час якої були проведені різноманітні заходи, такі як: літературний вернісаж «Українкою я народилася», виховна година «Земля, на якій стою», ерудит-лото «Завжди була і будеш, моя Україно!». У всіх бібліотеках Кривоозерської ЦБС було проведено годину пам'яті «Трагедія українського народу» (до річниці Голодомору), прес-реліз «Україна – європейська держава!», круглий стіл «Моя Україна. Погляд у майбутнє», святковий калейдоскоп «Добридень тобі, Україно моя!» (до Дня незалежності), свято українських звичаїв та обрядів «Духовність українського народу», урок-реквієм «Герої Небесної

Сотні», книжкова виставка «Україна – наш сонячний дім», літературно-музична композиція «Хай світ з війною не буде знайомий» (до Дня Перемоги), виховна година «Вклонімося тим, хто поліг у бою».

У Миколаївській РДБ протягом 2015 року діяла **програма** розвитку і стимулювання вивчення української мови «Біля чистих, мовних джерел», в рамках якої постійно діяли виставки на підтримку і розвиток рідної мови «Мово рідна, живи в ріднім домі», «Читай, люби і слухай українське».

У рамках районної «**Програми патріотичного виховання**» (2011-2015 рр.) працювала Первомайська ЦБС. З метою відзначення Міжнародного дня миру, бібліотеки-філії села Лиса Гора у вересні провели **акцію** «Ми – за мир», яка пройшла задля збереження миру і цілісності нашої країни. На сільському стадіоні та в парку учні ЗОШ №1 – читачі бібліотек - пройшли з плакатами «Ми за мир» та «Моя країна – Україна».

Деякі бібліотеки Миколаївської області у своїй роботі щодо патріотичного виховання використовували таку форму заходів, як **флешмоби**, серед них: «Будь Українцем, вдягни вишиванку» (Зеленогайська б/ф Жовтневої ЦБС), «Ми за мир в Україні» (Кривоозерська РДБ), "Україна незалежна" (до Дня незалежності України проводився в Куйбишевській б/ф Снігурівської ЦБС), в ньому брали участь як діти, так і дорослі; перехожі, побачивши яскраво вбраних дітей, приєднувалися до проведення флешмобу. Флешмоб "Ми - патріоти України" (до Дня захисника України) відбувся в Кобзарській б/ф.

2015 року, з метою збереження пам'яті про події Другої світової війни та про подвиги захисників нашої країни, стимулювання пізнавальної активності і самостійності у дітей та підлітків, Миколаївська обласна бібліотека для дітей ім. В. О. Лягіна організувала проведення обласного туру всеукраїнського сімейного **конкурсу «Книга пам'яті мого роду»**, учасниками якого стали читачі-діти з усієї Миколаївщини, які розповіли про своїх прадідів, захисників рідної землі. Всього до обласної бібліотеки для дітей ім. В.О. Лягіна було надіслано 84 роботи з усіх районів Миколаївської області: 8 відеокниг, 76 творів у паперовому форматі. Їх автори – діти віком від 6 до 16 років – за допомогою дорослих створили сімейні книги пам'яті, де розповіли про воєнні долі своїх прадідів і прабабусь, про трагічні історії багатьох із них...

В обласній бібліотеці для дітей ім. В. О. Лягіна було оформлено унікальну експозицію «Сімейний конкурс «Книга пам'яті мого роду», на якій були представлені книги - саморобки, відео - книги, створені дітьми за допомогою дорослих і надіслані на обласний тур конкурсу.

Діти представили багато дивовижних історичних фактів і документів. Тут і нагородні листи, і довідки про поранення, і фронтові трикутнички-звісточки від рідних і любимих, і групові воєнні фото.

Приємно, що одним із переможців Всеукраїнського конкурсу став Богдан Краснюк з м. Вознесенська, зайнявши III місце у номінації «Сімейна книга пам'яті». Саме він взяв участь у церемонії нагородження переможців Всеукраїнського сімейного конкурсу «Книга пам'яті мого роду», яка відбулася 4 листопада у Національній бібліотеці України для дітей під патронатом Міністерства культури України, за підтримки Української асоціації працівників бібліотек для дітей, Державної служби України у справах ветеранів та учасників АТО, Української спілки ветеранів Афганістану, Національного видавництва дитячої літератури «Веселка».

Конкурси з патріотичної тематики у своїй роботі з читачами використовували Баштанська, Березнегуватська, Веселинівська, Новоодеська, Первомайська РДБ.

Учні Веселинівських шкіл узяли активну участь в **конкурсі** малюнка (РДБ) для учасників АТО. Порічанська б/ф провела **конкурс** «Ми маленькі козаки – майбутнє України».

Новоодеська РДБ проводила **конкурс** на краще читання віршів Т. Г. Шевченка «Кобзар у моєму домі».

Серед форм роботи можна виокремити такі, як творчий патріотичний проект (Доманівська РДБ) та марафон (Березанська РДБ).

Отже, в Березанській районній бібліотеці для дітей в рамках святкування 70-річчя Перемоги в січні стартував **Марафон пам'яті** «70 кроків до Перемоги», який тривав до травня. Мета марафону: увіковічнення безсмертного подвигу народу у Великій Вітчизняній війні, вшанування пам'яті полеглих у боротьбі за свободу Батьківщини, продовження традицій шанобливого ставлення до ветеранів війни і пам'яті про Перемогу.

Доманівська районна бібліотека для дітей на честь 70-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні стала організатором творчого патріотичного **проекту** «Читаймо про війну заради миру», який стартував 2 березня і закінчився 5 травня 2015 року. У рамках проекту

працівниками бібліотеки було підготовлено і проведено: перегляд літератури «В годину сувору і грізну дорослими стали вони», перегляд літератури з коментованим читанням «Віршований рядок про війну», годину пам'яті «Війни священної сторінки навіки в пам'яті людській», урок мужності «Останній штурм», продемонстровано слайд-показ «Страшні сліди залишила війна». Протягом проекту читачі мали можливість познайомитися з літературою, представленою на бібліотечних виставках «Прочитайте про героїв», «Миттєвості війни і вічна Перемога».

Краєзнавчі складові національно-патріотичного виховання читачів

Рідний край для кожної людини починається з тепла рідної домівки, співучої рідної мови, з досягнень видатних людей рідного краю. Навіть коли життя розкидає людей по далеких куточках усього світу, більшість людей подумки повертаються до Батьківщини. Для того, щоб полюбити свою малу Батьківщину, потрібно її добре знати, мати під рукою матеріали про історію, культуру, екологію рідного краю, про видатних людей, народних умільців міста, в якому живеш. У цьому справжніми помічниками стають краєзнавчі видання, які можна знайти в бібліотеках.

Краєзнавча робота посідає пріоритетне місце в діяльності бібліотек Миколаївської області щодо патріотичного виховання юних читачів. Сформований у бібліотеках фонд краєзнавчої літератури, матеріали з місцевих газет, краєзнавчий довідково-бібліографічний апарат, система інформаційного обслуговування дітей з питань краєзнавства, випробувані на практиці форми і методи популяризації матеріалів про Миколаївщину допомагають виховати у дітей почуття патріотизму і національної самосвідомості. Специфіці краєзнавства найбільш повно відповідають комплексні форми популяризації літератури за темою. У бібліотеках оформлюються краєзнавчі виставки, проводяться перегляди літератури патріотичного характеру. Представлені на них книги та інші матеріали пропонуються для перегляду читачам під час різних масових заходів, що розширюють знання студентів про край, його історію, розвивають інтерес до минулого і сучасного.

Досить успішно в бібліотеках Арбузинської ЦБС проходили такі заходи з краєзнавства: краєзнавчий конкурс «Мій кореню і джерело моє» (Благодатненська б/ф), день краєзнавства «Героїчна історія

рідного краю» (РДБ, Агрономійська б/ф, Костянтинівська б/ф), краєзнавчий вечір «Куди б мене дорога не вела, думки мої із рідною землею» (РДБ, Новоселівська б/ф), історична відео-подорож «Козацтво: біля витоків українського лицарства» (РДБ, Садівська б/ф, Семенівська б/ф, Кавунівська б/ф), вечір-вшанування «Сталь гартується в огні, а людина – у труді» (РДБ), театралізоване дійство «Зелене Купало з літа упало» (Новоселівська б/ф), краєзнавчий ринг «Разом з нами пограй – краще знатимеш свій край» (Іванівська б/ф, Остапівська б/ф), слайд-шоу «Чим багата українська хата» (Садівська б/ф), краєзнавчий вояж «Любив, люблю, любитиму тебе, мій краю...» (Благодатненська б/ф).

Плющівська бібліотека Баштанської ЦБС провела для своїх юних читачів краєзнавчу годину «Серпанками легенькими, казками та легендами повито рідний край», під час проведення якої хлопчики й дівчатка ознайомились з історією рідного краю, мандрували у світ прекрасного, представивши свої творчі витвори на виставці «Таланти рідного краю». Традиційним для Христофорівської с/б-ф є проведення фольклорних свят згідно з традиціями рідного села. Так, проведено цикл народознавчих годин: «Різдвяна казка», «На Великдень», «Українські вечорниці», «Ой на Івана, та й на Купала».

Березанська РДБ знайомила своїх читачів з героїчною спадщиною видатних людей рідного краю, пропонувала мандрівки різноманітними куточками рідного краю, відкривала читачам багату літературну спадщину письменників-краєзнавців. У жовтні учні старших класів здійснили цікаву краєзнавчу букекскурсію «Стежками рідного краю», під час якої діти дізналися про безліч дивовижних місць нашого краю, з його мальовничими краєвидами, унікальними пам'ятками історії, культури та археології.

У Врадіївській РДБ у напрямку виховання шанобливого ставлення до Батьківщини проводився усний журнал «Рідний край – моя земля, Батьківщина це моя», історична мандрівка «Краю мій лелечий, земле моя рідна, як твої простори милі не любить» (Доброжанівська б/ф).

У Доманівській РДБ протягом року впроваджували комплексно-цільову бібліотечну **програму** «Краю мій, раю мій, моя ти Доманівщино». Бібліотекарі відшукували матеріали краєзнавчого характеру на сторінках газет «Трибуна хлібороба», «Рідне Прибужжя», вирізки та ксерокопії матеріалів збирались у тематичні папки «Легенди рідного краю», «Історія нашого району», «Доманівщина: минуле і сьогодення».

У Доманівській РДБ також проводилася пошукова робота з учнями «Книга пам'яті мого роду», «Спогади про Голодомор».

У Новолазарівській б/ф Казанківської ЦБС відбулася мандрівка в історію рідного краю «Ми - Українці».

В Новодмитрівській б/ф Новобузької ЦБС до Дня Соборності України було проведено годину спілкування «Мій край – моя історія жива!».

Новобузька б/ф №5, працюючи над «Програмою розвитку краєзнавства в Новобузькому районі», провела такі заходи: інформаційну годину «Визначні місця рідного краю», книжковий марафон «Хай квітне щаслива моя Україна», розважальну програму «Який з тебе козак», народознавчі свята «Ой на Івана, та й на Купала», «Прийшла до нас весела Трійця», «Медовий Спас», «Хай Миколай у вишиванці розбудить подарунком вранці», «Меланка».

У бібліотеках Очаківської ЦБС оформлені постійно-діючі краєзнавчі куточки, книжкові виставки: «Ольвія – острів Еллади на українській землі»; «У звичаях, традиціях народу ти душу краю рідного пізнай» (Парутинська с/б-ф); «Духовна світлиця України» (Куцурубська с/б-ф); «Край мій - гордість моя» (Чорноморська с/б-ф); «Квітуй, мій краю, – багата і щира свята земля» (Іванівська с/б-ф); «Твій рідний край - початок твого світу», «Край, наш край», «Краю мій Причорноморський» (РДБ).

У Снігурівській РДБ до дня визволення від німецько-фашистських загарбників пройшла година пам'яті «Пам'ять, обпалена війною», Н-Софіївською б/ф проводилась історична розвідка «Ми пишемо історію села».

Читацькі об'єднання патріотичного спрямування

Достатньо цікавою та пізнавальною була робота клубів та об'єднань за інтересами, які працювали в бібліотеках області у напрямку національного, громадянського та патріотичного виховання. Клуби знайомили читачів з краєзнавчою, народознавчою літературою, виданнями, які популяризують патріотичне та шанобливе ставлення до традицій власного народу, його культури та історії. Така форма роботи з читачами допомагає їм дізнаватися, досліджувати, аналізувати та висловлювати свою думку стосовно історичного, культурного, національного, суспільного розвитку України та рідного міста чи селища.

У Новопавлівській с/б-ф Баштанської ЦБС працює клуб за інтересами «Патріот», в у Христофорівській с/б-ф - краєзнавчий клуб «Ріднокрай».

У Врадіївській РДБ діє клуб для учнів 5-9 класів «Школа народознавця», що займається популяризацією краєзнавства та народознавства, збереженням та розвитком національної культури, самобутніх традицій.

У Секретарській б/ф Кривоозерської ЦБС для дітей діє народознавчий клуб «Витоки».

У Миколаївській РДБ працює клуб «Паросток», який знайомить усіх бажаючих з літературними творами українських письменників сучасності та класиків.

Новобузька районна бібліотека для дітей проводить різні заходи щодо виховання любові до рідної мови, розвитку виразного мовлення, уяви та мислення. У бібліотеці досить плідно діє клуб «А у нас – все для Вас», учасники якого знайомляться з творчістю великих українських поетів, таких як Тарас Шевченко, Леся Українка, Максим Рильський, які возвеличували українську солов'їну мову й Україну в цілому.

У Новоодеській РДБ вже понад 20 років діє група за інтересами «Наші обереги». До неї входять діти, які цікавляться українською минувшиною. У своїй роботі щодо відродження національних традицій працівники бібліотеки тісно співпрацюють із членами клубу за інтересами «Вишиванка», що вже другий рік працює на базі районного краєзнавчого музею.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що бібліотеки для дітей Миколаївської області достатньо активно працюють з читачами у напрямку національно-патріотичного виховання, використовуючи у своїй роботі різноманітні форми і методи. Сподіваємось, що юні читачі скористаються у подальшому отриманими знаннями та зможуть правильно оцінювати події в нашому суспільному житті, плекати рідну мову, шанувати традиції нашого народу, брати участь в бібліотечних заходах патріотичного спрямування та стануть гідними громадянами нашої країни.

Інформаційні джерела

Бех І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Бех, К. Чорна // Шкільний світ. – 2014. – № 23. – С. 5-13.

Жадько В. Сутнісний вимір патріотизму / В. Жадько, П. Бідзіля // Сучасна школа України. - 2015. - № 7. - С. 55-59.

Матящук В. П. Сучасне патріотичне виховання в школах України / В. Матящук. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 384 с.

Методичні рекомендації з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у 2014/2015 навчальному році // Шкільний світ. – 2015. – № 1. – С. 6-9.

Патріотичне виховання // Освіта України. - 2015. - № 31-32. - С. 3.

Інтернет-ресурси

Відкрий Україну (мандрівка країною за 15 хвилин) [Електронний ресурс]: [відео] / С. Статишнюк // Youtube.ua: [веб-сайт]. – Електрон. дані. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=FMM-pO09nvs> . - Назва з екрана.

Герої Жовтневщини в зоні АТО [Електронний ресурс]: [відео] // Youtube.ua: [веб-сайт]. – Електрон. дані. - Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=90g1XN3bz_M. – Назва з екрана.

Моя прекрасна країна - Україна [Електронний ресурс]: [відео] // Youtube.ua: [веб-сайт]. – Електрон. дані. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=8RNNjssWm5o> . - Назва з екрана.

Помним. Герої не вмирають [Електронний ресурс]: [відео] // Youtube.ua: [веб-сайт]. – Електрон. дані. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=FY0FU1H3mtQ>. - Назва з екрана.

Це моя Україна [Електронний ресурс]: [відео] / О. Писанчин // Youtube.ua: [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=I4cH0hDAv2c> .

